

ÇİŞTİYYE DİYASPORASINDAN ULUSLARI AŞAN* SUFİ HAREKETİNE**

Celia GENN¹

Çev.: Hülya KÜÇÜK²

Giriş

Son yüz yıl veya daha uzun bir zaman dilimi, birçok güney Asya mistik geleneklerinin, Güney Asyalı dispora tarafından dünyanın dört bir tarafına yayılmasına ve güney Asyalı manevî liderlerin Batı'ya akın etmelerine şahit olmuştur. Küresel olarak Pakistan'dan yayılmış olan Zindapir Sahib'in Nakşibendi tarikatı gibi bazılarının, çok sayıda güney Asyalı müntesibi vardır (Werbner 2003). İnyat Han'ın "the Sûfî movement"ı, the Brahma Kumaris, ve the International Society for Krishna Consciousness (ISKCON) gibi bazıları ise sadece güney Asya veya disporadaki güney Asyalıların değil, İngiliz veya Avrupalı Batılılar, Güney Amerikalılar, Doğu ve Güney-doğu Asyalılar, Afrikalılar, vb. gibi grupların uyguladığı bir yol haline gelmiştir. Bu güney Asya orijinli gelenekler, global yayılmalarında formel organizasyon modellerini kabul etmişler ve ulusları aşan mistik hareketler haline gelmişlerdir. Bunların ülkeleri ve "yerel" gelenekleriyle ilişki düzeyleri ise çok çeşitlidir.

Elinizdeki makale, bu yeni ulusları aşan esoterik hareketlerden "the International Sûfî Movement (veya İnyati Sûfî order)"in³ tarihî gelişimini ele almaya çalışacaktır. Bu sûfî hareket, XX. Yüzyılın başlarında Çiştî Şeyhi İnyat

* Mütercimim notu: Makalede sıkça kullanılacak olan bu kelime, "international" değil, "transnational" kelimesinin tercümesidir. Kulağa hoş gelmemesine rağmen başka türlü çevrilmesi, yazının aslına ihanet olurdu.

** Bu makale, Asian Studies Association of Australia tarafından düzenlenen 16th Biennial Conference, 26 - 29 Haziran 2006, Wollongong'da sunulan tebliğin (online versiyonu: coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2006/Genn-Celia-ASAA2006.pdf, 26 Kasım 2006'da ulaşıldı) tercümesidir.

1 Griffith University, Brisbane (Queensland, Avustralya)

2 Doç. Dr., Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi

3 İnyat Khan, hareketi için "International Sûfî Movement" adını kullanmıştır. XX. Yüzyılın erken döneminde bu hareket, Batı'daki ilk fiilî Sûfî tarikatıydı ve diğerlerinden ayrılmak için başka sıfatlara ihtiyaç duymuyordu. Şimdi ise Batı'da başka tarikatlar da olduğundan durum böyle değildir ve bu sebeple elinizdeki makale, bu hareket için "the İnyat Khan Sûfî movement/ order veya tarikatları isimlendirmedeki geleneğe uyarak, "the İnyati Sûfî Order" adını tercih edecektir.

Han tarafından kurulmuştur. Bugün, XXI. Yüzyılın başlarında, Hindistan'da yapılan Urs (İnayat Han'ın ölüm yıldönümü) kutlamaları, halvet uygulamaları, müzik festivalleri ve sosyal çalışma projeleri vasıtasıyla Hint mirası ile bağlarını yeniden geliştirmektedir. Bu tebliğ, geleneksel Hint Çiştiiye'sinden Batı'da ve modern dünyada sûfizme geçiş prosesinin, hareketin yakın geçmişte Hindistan'a dönüşü ile birlikte, Batı ve Hindistan'da iç içe giren etnik, dinî ve kültürel toplulukların karşılıklı kabul ve kimliklerini etkileyen çeşitli ilişkilere nasıl yol açtığını göstermeye çalışacaktır. Sûfî Order'ın, Çiştiiye Sûfîleri, Hint diasporası ve Hindistan'la olduğu kadar, harekete intisab eden çeşitli etnik ve dinî altyapıya sahip insanlar ile kesişmeleri, bu hareketi çok özel bir çeşit ulusları aşan esoterik hareket haline getirmektedir.

Makale, bu hareketin kısa bir tarihi ile başlamakta, sonra hareketi Hindistan mirasına bağlayan silsileyi açıklamaya çalışmaktadır. Bunu müteakip, hareketin gelişmesinin, toplumdaki kimlikler ve karşılıklı kabullenmeler üzerindeki dolaylı etkilerini aydınlatmaya çalışmakta ve Güney Asya'da tatbik edilen ve oradan çıkan ulusları aşan mistik hareketleri anlamamıza dolaylı etkilerini anlatarak sona ermektedir.

Kökenler ve Yayılma

Hintli müzisyen ve sûfî İnayat Han'ın kardeşleriyle birlikte 1910'da Hindistan'dan Amerika'ya ve 1912'de Avrupa'ya seyahati, Sûfizmin Batı'ya ilk dalgasının (Rawlinson 1997) ve yeni bir dinî hareketin farklı olarak yaratılmasının başlangıcını (Melton 1986), bir Batı Sûfizmini (Genn 2006; Hammer 2004; Hermansen 2004), ve cihanşümül bir Çiştiiye Sûfî diasporasını (Ernst ve Lawrence 2002) haber verir mahiyatteydi. İnayat Han tarafından kurulan tarikat, bugün Batı'daki en eski ve önde gelen sûfî tarikatlarından. Bu tarikat, çok gelişmiş formel organizasyonları ve her kıtaya yayılmış olan grupları ile ulusları aşan esoterik bir hareket haline gelmiştir.

İnayat Han XIX. Asrın başı ve XX. asrın sonu Hint diasporasının bir parçası idi. Bu dönemdeki diaspora – ki sömürgeciliğin bir ürünü idi –, temelde Hint kültürel elitleri tarafından, 'dağılma' – Hintlilerin maişet kaygısı ile yolculuk etmeleri aynı zamanda 'yayılma' – olarak tanımlanan bir fenomene dışarı olmuştur. (Armstrong 1976; Cohen 1997, 26) Swami Vivekenanda ve Sûfî İnayat Han gibi çok az sayıda Hint eliti, Hint esoterizmini materyalist Batı'ya götürme misyonu ile yolculuk ederek dinî figürler haline geldiler ve İnayat Han gibi bazıları oralarda yerleşti. İnayat Han'ın Batı'da kurduğu sûfizmin köklerini, Hint kültürel mirasında ve sûfî geleneğin İslâmî söylem ve kurumlara yayılmış olduğu ve İslâm'ın genel olarak her yerde çekilmiş sınırlardan daha belirsiz

sınırlarla geliştiği bir yer olan Hindistan'daki kısmî gelişmesinde aramak gerekir. İnyat Han'ın mensup olduğu Çiştîyye tarîkati, bu tarihî pluralist dinî çevreyi yansıtır ve esoterik yükselme için müzik ve şiiri kullanır. Çiştîler, karakteristik olarak dışlayıcı değil, dinî çoğulculuğa karşı töleranslı olarak ilk etapta Müslüman olmalarını istemeden Müslüman olmayanları tarikatlarına kabul ederler (De Tassy 1997) ki bu İslâm dünyasının başka yerinde çok nâdir rastlanan bir fenomendir.

Batı'da, İnyat Han, sûfizmi İngilizce olarak anlattı ve öğrencilerinden İslâm'a dönmelerini istemedi. Bu, sûfizmi, ilk olarak, Batılıların kolayca ulaşabilecekleri hale getirdi. İnyat Han bir Müslümandı ama gayesi şeriat veya Müslüman olmayanların ihtidasından çok, 'kalbin dinî', yani insan kalbinde Allah'ı aramanın önemli olduğu bir dini anlatmaktı (Khan 1973, 38). Onun sûfî mesajının anahtar mefhumları, 'dinî ideallerin birliği' (Khan 1963) veya dünya dinlerinin birliği ve çeşitliliğine saygı ve 'esoterik serbestiyet/özgürlük' (Khan 1979) veya ferdin 'düşünce hürriyeti' ve 'dinî meselelerde seçme hakkı' idi. Tarikat içinde tam bir kadın-erkek eşitliğini de gözetti ve kadınlara tarikat içinde liderlik statüsü tanıdı ki Hindistan veya Batı'da bu tür bir eşitlik henüz sağlanmamıştı. Buna rağmen, İnyat Han, esoterik gelişme için "bâtın" tezkiyesinin gerekli olduğunu savundu ve bunun için birçok geleneksel sûfilikten faydalandı. Kurduğu tarikat, hiyerarşik bir yapıyı, esoterik bir üstadı (şeyh, pir veya mürşid), mürid-mürşid ilişkisi, müridlerin kardeşliği gibi kavramlardan vazgeçmemişti. Çiştî seması (müzik) ve zikir gibi anahtar esoterik pratikleri de kullanmaya devam etti. İnyat Han'ın niyeti, modern ve gittikçe artan bir şekilde seküler bir çevrede uygulanabilecek bir sûfizm anlayışı oluşturmaktı. O, sûfî eğitimini sadece Müslümanların değil, herkesin alabileceği bir hale getirdi. Dahası, sûfizmle, diğer exsoterik gelenekler ve İslâm'ın muhtelif uygulamaları arasındaki ilişkiyi yeniden tanımladı. Sûfizmin bu yeni 'modern' veya 'Batılı' şeklinde, İnyat Han geleneksel Hint sûfizmini olduğu gibi kopya etmedi, fakat hem Çiştîyye Tarikati ve İslâm, hem de diğer Hint esoterizmi dahilinde yeni bir oluşum yarattı. Bu, İnyat Han'ın, 'modern dünyada din anlayışının' ayrılmaz bir parçası olan 'özel bir adaptasyon şekli' idi. (Genn 2004). İnyat Han, ilk zamanlar, sunduğu sûfizmle ilgilenen insanlara ne yapacaklarını söyleme ve ziyaret ettiği değişik ülkelerde sûfî grupları oluşturma yolunu tuttu, fakat çalışmalarının idaresi ve koordinesi çok geçmeden formel bir organizasyonu gerektirir hale geldi. 1923'te Cenevre'deki 'International Sûfî Movement' (Uluslar arası Sûfî hareketi) ile birleşerek yönetmeliği olan, hiyerarşik, ulusları aşan formel bir organizasyon yapıldı. İnyat Han tarafından yapılan diğer adaptasyonların aksine, bu Hint sûfî tarikatlarında olmayan ama Batı'da çalışmak için

gereken uygulamaya ilişkin bir yenilikti.

İnayat Han 1927'de Delhi'ye döndü ve bir süre sonra öldü. Arkasında birkaç bin Amerikalı mürid bıraktı. Başlattığı sûfi hareketi, Avrupa'da önce kardeşleri tarafından, sonra 1980'lere dek de bir torunu tarafından devam ettirildi. 1993'de, bir süre devam eden ortak liderlikten sonra, İnayat Han'ın küçük kardeşi Hidayat İnayat Han genel temsilci ve 'Pir-o-Murshid' olarak tanındı. Hidayat İnayat Han, şu an hareketin 'International Sûfi Movement' diye bilinen kolunun lideridir. 1980'lerde İngiltere'de 'Sûfi Way' (Sûfi Yolu) ve Hollanda'da 'Sûfi Contact' (Sûfi İrtibat) adıyla iki küçük kolu daha ortaya çıkmıştır. ABD'de tarikat İnayat Han'ın Batı'daki ilk müridi Mürşide Rabia Martin tarafından yönetildi, fakat onun 1947'de ölümünden sonra yıkıldı. 1950lerde, İnayat Han'ın büyük oğlu Pir Vilayat bu kolu 'International Sûfi Order' (Uluslar arası Sûfi Tarikatı) olarak ihya etti. Bu kolun şu an ki lideri oğlu Zia İnayat Han'dır. Diğer bir kolu, 'the Sûfi Ruhaniyat International' 1960'larda kurulmuştur ve bir Amerika'lı olan Pir Shabda Kahn tarafından yönetilmektedir. Üç ayrı kolu, dünyanın çeşitli yerlerindeki gruplarıyla ulusları aşan organizasyonlar oluşturmuş durumdadır ve küçük çaptaki daha yerel kolları ile birlikte 'the İnayat Han Sûfi movement' veya 'İnayati Sûfi order'ı oluşturmaktadırlar.

İnayat Han'ın Sûfi hareketi Avusturalya'ya 1927'de Friedrich Elliot Von Frankenberg (Shaikh Momin, ö. 1950) ile gelmiştir. Friedrich, İnayat Han'ın müridi idi ve 1930 ve 1940'larda Sydney ve Melbourne'da sûfi grupları oluşturmuştu. 1950'lerde, İnayat Han'ın küçük kardeşi Musharaff Moulamia Han'ın müridi ve bir Hollandalı göçmen olan Karel Frederik Jansen (Murshid Sharif, ö. 1990), ulusal temsilci olmuş ve Avusturalya'daki sûfi aktivitelerinde öncülük etmiştir. Bugün, Avusturalya'daki büyük-küçük birçok şehirde üç grubun da temsilcileri vardır. Bu gruplar, muntazam olarak dersler, inzivalar ve yaz okulları düzenlemektedir.

Hindistan'a Geri Dönüşün Etkileri

İnayat Han'ın ölümünden sonraki ilk 50 yıl boyunca, The Sûfi Order, Hint orijinlerinden bağımsız olarak ulusları aşan bir şekilde gelişti. Ancak son otuz yılı, bunun da özellikle son 10 yılı, Hindistan ve Çiştîyye tarikatıyla kopmuş olan bağlar birtakım yollarla yeniden sağlamlaştırıldı. İnayat Han 1927'de Delhi'de öldüğü zaman, önde gelen bir sûfi ve XIII. Asırda yaşamış ünlü sûfi Nizâmuddin Evliya dergâhu türbedarı olan Hoca Hasan Nizami,⁴ onun mezarı

4 Mütercimim notu: Hoca Hasan Nizami hakkında bilgi için bk. Marcia Hermansen, "Common Themes, Uncommon Contexts: The Sûfi Movement of Hazrat İnayat Khan (1882-1927) and

için bir toprak bağışladı. The Sûfî Order'ın kurucusu olan İnyat Han'ın Hindistan'da defn edilmesi, tarikatın Hint kökenleriyle ilişki kurmasında önemli bir faktör oldu. Diğer göçmen tecrübesi ile birlikte bu, bir kimsenin hayat yö- rüncesinin, vatan veya yurtdışında bazı yerlere anlam atfetmesinin nasıl diasporik sonuçlar doğuracağını güzel bir örneğidir. Bu kişi, İnyat Han gibi müridleri tarafından "mübarek" veya "sûfî" olarak düşünülen birisi ise, onla- rın coğrafi olarak buldukları yer, yeryüzünde "ilahi rahmet" in ekileceği yer olarak görülür (Friedlander 1975) ve bu faktörü daha da intensif hale getiren "mekânın kutsallaştırılması" fenomeni meydana gelir (Werbner 1996). Bu fak- tör, İnyat Han'ın meditasyon yaptığı Hollanda'daki Sûfî Temple için de aynı önemi arzeder. Fakat, Sûfî Movement ve aile üyelerinin Hindistan'ı düzenli olarak ziyarete başlaması ancak 1970'lerden ve gittikçe kolaylaşan uluslar arası seyahatlardan sonraya rastlar. İnyat Han'ın mezarının ve etrafının fakir halin- den etkilenen Avrupa'lı müridleri, "the Hazrat İnyat Han Memorial Trust" ü kurdular. 1980'lerde bu tröst, vakfı mermer bir odayla kuşatarak bir dergâh inşa etti. 1990'larda ek topraklar alarak faaliyetler için bir merkez, müzik salo- nu, okul, kütüphane, iç bahçe ve hizmetli odası inşa etti. 2003'de, müstemilata inziva evi eklendi. Yine fakirlikle savaşmak için, Pir Vilayat, 1975'te "the Hope Project Charitable Trust" nü kurdu. Bugün, bu proje elliden fazla Hint çalışanı ile bir halk sağlık merkezi, bir kreş, boş zamanları değerlendirme kursları ve gelir üretme projelerini yürütmektedir. Bağları daha da kuvvetlendiren başka bir olay, 2004'te Pir Vilayat'ın vasiyeti üzere Nizâmuddin *bastî*'de (köy'ünde) gömülmesi idi.

1990'lardan beri, İnyat Han'ın *Urs* (Öldüğü gün olan 5 Şubat'ta yapılan anma töreni), Hindistan ve dünyanın dört bir tarafından gelen müridlerinin katıldığı büyük bir fenomen olmuştur.

Geleneksel Sûfî törenleri ve ritüelleri, yanındaki Nizâmuddin Evliya der- gâhına kadar giden bir kolteç eşliğinde yapılır. Nizameddin Evliya dergâhında, şeyhler, yeni "çadır" veya türbeyi örtecek olan örtüyü kutsarlar. Törenler ve beraberindeki Qawwalî⁵ performansları için, Batılı müridler geleneksel şal ve

Kwwāja Hasan Nizâmi (1887-1955)," Pirzade Zia Inayat Khan, ed., *A Pearl in Wine*, New Lebanon: Omega Publications, 2001, ss. 323-54.

5 Mütercimim notu: 'Qawwalî' terimi, Arapçada düşünce ve eylemi temizlemeye delalet eden bir kelime olan "qua'ol" kökünden gelir. Urduca'da "telâfuz" anlamındadır. Orijini, tevâcüd sahibinin transa benzer bir duruma girebileceği 'semâ'ya dayanır. Qawwalî müziği, ilk kez muhtemelen İranlı sûfî şair Hazrat Amir Khusrau tarafından icra edilmiş ve Çiştî/Çeştî tarikatinde kullanılmıştır. Bir Qawwalî resitalinde önceden tesbit edilmiş bir program yoktur. Allah'a senâyî içeren bir şarkıyla açıldıktan sonra sanatçı, kendi rûhî durumu ve gecenin ma- nasına uygun bir gazel okur. Bk. J. Gabriel, 'Death of Nusrat Fateh Ali Khan Stuns International Followers' *Al-Jadid Magazine*, c. 3, no. 20 (Yaz, 1997): online versiyonu:

başörtülerine bürünüp Hintli müridlerle ve türbenin diğer ziyaretçileriyle karışırlar. Tören, günlerce sürer ve İnyat Han tarafından icat edilmiş olan yeni ritüellerle geleneksel sūfi Urs'u bir araya getirir. Mesela, anmanın bir parçası olarak, dergâhın "Sūfi Hall"(Sūfi salonu) adlı bölümünde "the Universal Worship Service" (Evrensel İbadet) yapılır. Bu ibadet, İnyat Han'ın Batı'daki müridleri için icad ettiği, dünyanın bütün dinî gelenekleri onuruna mumların yakıldığı ve her dinin kitabından parçaların okunduğu bir ayindir. Ursa katılan müridler, ek haclar da yerine getirirler. Birçoğu, Salim Çiştî'nin Fatipur Sikri (Agra yakınında)'deki türbesini ve tabii, Ajmer'deki

Çiştîyye Tarikatının kurucusu Hoca Mu'inuddin Çiştî'nin türbesini ziyaret ederler. İnyat Han'ın Sūfi order'ı, Mu'inuddin Çiştî'nin Gucerat eyaletindeki Vadodara (Baroda)'ya yapılan hacla Hindistan'da daha da kurumsallaşmış olur. 2000lerden beri, İnyat Han ve dedesi Mevla Bahş'ın müziksel başarısı onuruna, Baroda'da müzik festivali düzenlenmekte İnyat Han'ın doğduğu ev, bir inziva yeri olarak kullanılmaktadır.

İç içe girmeler ve karşılıklı Algılamalar

Yüz yılı aşkın bir süredir, İnyat Han'ın Sūfi movement'ı, Hollanda ve ABD'deki merkezler, yine Hollanda ve Güney Amerika'daki sūfi zaviyeleri ve İnyat Han'ın Hindistan'daki türbesi ile birlikte gittikçe artan bir şekilde çok-yönlü bir fenomen haline gelmiştir. Bu hareket, çok çeşitli dinî, etnik ve millî tabana sahip insanı içine alan ulusları aşan esoterik hareket haline gelmiştir. İnyat Han'ın aile mensupları ve diğer bazı üyeler Hintli veya Müslüman olduğu halde, Hindistan'daki müridlerin çoğu böyle değildir. İngiltere, Avrupa, Rusya, Kuzey ve Güney Amerika, Güney-doğu Asya, Afrika, Avustralya, Yeni Zellanda ve Hindistan'da bu harekete bağlı birçok gruplar vardır. Dünyanın dört bir yanından müridler, Hollanda'daki yaz okuluna gitmektedir ve İnyat Han'ın Delhi şehrindeki dergâh ve Urs törenlerine katılmaktadır. Hareketin kurucusunun kendi memleketinde gömülmesi, kendisine bağlı grupların orayı hac yeri itihaz ederek ve onun Hint mirasını daha iyi anlamak için programlar düzenlemelerine yol açmıştır. Tam iç içe girmeler ve bunun hareketi hangi boyutta etkileyeceği henüz belli değildir, ama "dönüş", bu ulusları aşan sūfi hareketine karşılık karşılaşılan cemiyetlerin karşılıklı algılayış ve kimliklerini etkilemeye başlamıştır.

almashriq.hiof.no/general/000/070/079/al-jadid/aljadid-nusrat.html, 15 Ocak 2002'de ulaşıldı. Qawwali müziği hakkında detaylar için, bk.: R. B. Qureshi, *Sūfi Music of India and Pakistan : Sound, Context and Meaning in Qawwali*, Rep Bk&Cd edition, 1995 (ilk baskısı: 1986).

Înayat Han için düzenlenen Urs törenlerine, gittikçe artan sayıda Hintli katılmakta ve onun dergâhında ve Baroda'daki festivalde çalmayı büyük bir onur olarak görmekte-dirler. Bunların çok azı mürid iken birçoğu dergâhı ziyaret edenlerdir. Globalleşme ve modern iletişim, Hint kültürünü değiştirmektedir; fakat Hindistan'da sûfîzmi öğrenmek ve uygulamak, hâlâ İslâm'ın zâhirî uygulaması içinde saklıdır ve bu haliyle Müslüman ve Hindistan kültürel cemiyeti sınırları dahilindedir. Çiştîyye Tarikatı tarihî olarak Müslüman olmayan müridleri kabul ettiği halde, birçok Hintli için tarikatın "Evrensel" formu, hâl "yabancılar" a has bir şey olarak görülmektedir. Bu hem Hintli, hem de Hintli olmayan tabandan gelen bu "yabancılar"ın dergâhta bulunmaları, "yerli" halk için avantajlar olduğu kadar dezavantajlar getirmektedir. İnayat Han'ın müridlerinin *Basti*'de ve yakınındaki Nizâmuddin Evliya dergâhında, giyimkuşam ve hareketleriyle âdâba uyduklarından hoş karşılandığı söylenebilir, bazı zorluklar vardır. *Basti*'deki kültür, hem kadın ve erkeğin sosyal rolleri, hem de dinî açıdan çok geleneksel ve tutucudur. Bunun bir sonucu olarak, "Memorial Trust" ve "Hope Project" in kızlar için eğitsel programları veya HIV ve AIDS gibi bazı sağlık konularındaki eğitsel programları, *Basti* mukîmlerini rahatsız etmektedir. Hatta İnayat Han'ın dergâhında gösteriye kadar varan bir tepki örneğine bile sahibiz. Mes'ele olan program durdurulmuştur fakat, değişik kültürel perspektifler arasındaki alış-veriş devam eden bir mücadeledir.

Hindistan dışındaki müridler için de esoterik vatana dönüş hem risk ve mücadeleler, hem de avantajlar içermektedir. Liderlerden birisinin de açıkladığı üzere: 'Bazı insanlar ıtriyat koklayıp bunu sûfîzm sanmaktadır. Ya da, başörtü veya takke takmakla daha iyi sûfî olacaklarını sanmaktadırlar.' Daha pozitif bir değerlendirme yapan bazı müridler, Hindistan'la kontakt kurmanın, Avrupa'da oturmakla elde edilemeyecek bir şekilde sûfî öğretisini anlamalarına yardım ettiğini söylemektedirler. Nizâmuddin Evliya dergâhındaki liderlerden birisi, bir Batılı grubu, bir manada, müridliğe kabul etmiş ve ziyaretçi müridlerden bir çoğu onunla ve türbedeki meditasyonda vakit geçirmeye başlamışlardır. Yaygın olmamakla birlikte, bu deneyim, az sayıda yabancı müridin resmen İslâm'a dönmesine sebep olmuştur.

Bu esoterik geleneğin Hindistan'daki kutsal yer ve kişilere tarihî ve organizasyonel bağları ihya etmesi, Hindistan'ın, literal manâda olmasa da esoterik manâda, bazı üyelere, "vatan" haline gelmesiyle, İnayati Sûfî hareketi içerisinde yeni bir boyut yaratmaktadır. Hintli olmayan müridlerin İnayat Han ve diğer Çiştîyye velilerinin dergâhlarındaki urs törenlerine ve diğer etkinliklere katılması, İnayat Han'ın daha önce aktarmadığı veya pratikleri arasına sokmadığı bir takım Güney Asya geleneklerinin Batı'daki Sûfî Order'a sirayetine

sebeptir. Elimizde, yeme, giyim, müzik, ritüel ve toplumsal bazı özelliklerin aktarıldığına dair deliller de bulunmaktadır. Mesela 2006 yılında Avustralya’da yapılmış bir Sûfî Movement toplantısında, genel olarak satılan kitap, CD’ler, DVD’ler, ve tesbihlerle birlikte, ilk kez *salwaar kameez* (geleneksel Hint kostümü) de satışa sunulmuştu. Diğer taraftan Hintli müridlerin İnyat Han’ın Batı’da geliştirdiği, Evrensel İbadet gibi ritüel ve pratiklere katılması da Hint Sûfîzmine yeni bir boyut getirmektedir. Başka yerlerde olduğu gibi Hindistan’da da, modern iletişim teknikleri ve gittikçe artan seyahat imkânlarının kolaylaştırdığı ulusları aşan ve diasporik etkileşimlerle yeni global ve ‘glocal’ (yerel olmayan?) kimlik şekilleri oluşturulmaktadır. Hint diasporası dinleri veya Hint originli deniz aşırı dinî hareketler üzerine yazılan eserlerin çoğu, Hint göçmen toplumlarındaki dinî uygulama, fonksiyonlar ve gaye üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu eserler, Hint göçmenlerin buldukları ülkelerdeki durum ve kimlikleri, anavatanlarındaki politikayla ilgileri, gelecek nesillerle ilgili endişe ve kadın-erkek ilişkileri gibi konuları da ele almaktadır (Coward et al [ve diğerleri]. 2000; Jacobsen ve Kumar 2004; Kurien 2001; Vertovec 2000; Warner ve Wittner 1998). Göçmenlerin kendi ülkeleri üzerindeki etkileri ise, anavatanlarının değişen dinî yapıları ve uygulamalarının karşılıklı modellerini tanımlayan bilim adamlarının konusudur (Ebaugh ve Chafetz 2002).

Ancak Hint dini, Hindistan veya dışında, sadece Hintliler tarafından uygulanan bir din değildir. Günümüzde ‘diaspora’ kelimesi ile ilgili çeşitli kullanımların şekilleri göstermektedir ki terimin tam bir tanımı yoktur ve çeşitli ‘entelektüel, kültürel ve politik ajandalara uydurulmaya çalışılmaktadır’ (Brubaker 2005; Fludernik 2003) Ancak, Ernst ve Lawrence’ın *Sûfî Martyrs of Love: the Chishti order in South Asia and beyond* (Ernst and Lawrence 2002) adlı kitaplarında İnyat Han’ın Hindistan dışındaki müridlerini ‘diasporik Çiştîler’ olarak nitelendirmeleri, İnyati Sûfî Movement’in yakın dönemlerdeki bağlantılar, prosesleri ve de gelişmelerin bir taraftan “Hintlileşmesinden” söz ederken, diğer taraftan da ‘Batılılaştırıcı’ veya ‘modernleştirici’ yönlerinin Hindistan’daki en göze çarpan özellikleri olduğu üzerinde durmaları dikkat çekicidir.

Sonuçlar

Bu tebliğde İnyati Sûfî order’ın erken dönem Hint Çiştîye diasporasından, Hint orijinleri ile bağlarını yeniden ilerleten ulusları aşan esoterik hareket haline gelinceye kadarki gelişmeler ele alındı. Silsile boyunca Çiştî ‘diasporalık’ından (Ernst ve Lawrence 2002, 144) söz edilebilmekte, Çiştî sûfîsinin vurguladığı sema, zikir gibi dar manada bölgesel, ulusal ve etnik diaspora terimleri çok sınırlı olabilmektedir. İnyat Han’ın sûfî hareketi, mürid-mürşid ilişkisi,

“İlahî olana teslim” olma manasında İslâm’la birlikte Sûfizmin diğer bazı geleneksel yönlerinden faydalanır ama birçok geleneksel Çiştî sûfî geleneklerinden kaçınır. Ancak, bunların nasıl anlaşıldığı konusunda İnyat Han gözle görülür değişiklikler yapmıştır ve yeni ritüeller uygulamış ve geliştirmiş ayrıca Sûfizme zâhir gelenek ve İslâm’ın uygulaması arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamıştır. Finney’in ‘American Zen’ hakkında yaptığı bir çalışmada Doğu-kökenli esoterik gelenekler, Batı’daki tek veya başlıca yeni dini hareketler olarak ele alması, tarihen ve kros-kültürel olarak yanlıştır; zira, hareketin eski orijinlerinin önemini kavrayamamıştır (Finney 1991). Bu tebliğde yapılan analiz, orijinal Hindistan bağının ve bu sûfî hareketinin çıktığı Çiştî sûfî geleneğinin özelliklerini de içine almaktadır. Grubu başlıca bir Çiştîyye diyasporası olarak görmek, değişikliklerin boyutuna olduğu kadar, İnyat Han ve kendinden sonraki liderlerin, bu ulusları aşan esoterik hareketde geliştirdikleri yeni sûfizm ve din anlayışına da açıklık getirir mahiyettedir.

Werbner (1996) ve Frishkopf (2001) Batı’daki göçmen sûfî grupların, modern çevreye uyarak değiştiklerini gösterirken, Howell (2001) de çoğunluğu Müslüman olan ülkelerdeki sûfî gruplar tarafından uygulanan pratik ve kabul edilen organizasyonların bir dökümantasyonunu yapmaktadır.

Bununla birlikte, İnyati Sûfî Order’ın Hindistan’ın ve diyasporasının karasal ve etnik sınırları dışına taşan global gelişmesi ve çoğunluğu Müslüman ve güney Asyalı olmayan tabandan olan müridlerinin bulunması, bu sûfî gruba değişimde büyük bir gevşeklik vermiş görünmektedir.

İnyat Han tarafından Batı’da kurulan Çiştîyye-orijinli Sûfî Order’ı çalışmak Hint diyasporasında veya ondan kaynaklanarak uygulanan çeşitli dinler veya onların oluşturduğu ulusları aşan mistik hareketlerin çeşitleri gibi konularda birçok soruların ortaya atılmasına sebep olmaktadır. Hint diyasporası ve Hindistan’da bir merkezin dışında yayılmış olan Brahma Kumaris ve İnyat Han’ın okyanus ötesinde kurup tekrar vatanına geri döndürdüğü sûfî hareketi gibi hareketler arasında bazı konularda, mesela kültürel değişim ve adoptasyonda, çok farklı tutumlara sahiptirler. Yine, Hint kültürünün devamı veya dünyadaki çeşitli kültürlerden alıcı olma konusunda da farklılık arz etmektedirler. Mesela ISKCON gibi hareketler, ‘Hintli’dir ve yerlerine bağlı olmaksızın, uygulamada ve kavmî özellikler açısından mono-kültürel iken (Rothstein 1996), İnyati Order gibi bazıları, multi-kültürel dirler yani yerel gelenek ve kültürleri kabul ederler. Hint-orijinli dinî hareketler, daha ‘geleneksel’ sosyal ve dinî contextleri moderniteninkilere uyarlamada, genel dinî reaksiyonu yansıtır (Beyer 1994).

Bu tebliğin de gösterdiği gibi, ulusları aşan esoterik hareketin içerisine

giren birçok ve iç içe giren cemiyetler arasındaki ilişki, onların birbirleriyle olan kimliklerini ve algılamalarını etkilemektedir. Dahası, özel orijinler ve miras, kültürel adaptasyonun tip ve boyutu, multi-etnik kompozisyon, 'universal' veya inkulisif kavmî özellikler ve Hindistan ile devamlı olarak ilerletilen esoterik, maddî ve ailevî bağlar, İnyat Han'ın Sûfî Order'ını, çok ilginç bir diasporik ve ulusları aşan esoterik hareket yapmaktadır. Geleneksel etnik, kültürel ve dinî olduğu kadar, millî sınırları da aşan esoterik bir hareket olarak İnyat Han'ın Sûfî hareketi, alışılmış devlet-aşırı partikülarizminin çok ötesindedir ve bu haliyle ulusları aşan dinin yeni bir varyantını oluşturuyor olabilir.

Kaynaklar

- Armstrong, J.A. 1976. "Mobilized and Proletarian Diasporas," *American Political Science Review* 70: 394-408.
- Beyer, P. 1994. *Religion and globalization*. London: Sage Publications.
- Brubaker, R. 2005. "The 'diaspora' diaspora," *Ethnic and Racial Studies* 28: 1-19.
- Cohen, R. 1997. *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press.
- Coward, H., Hinnells, J.R. and Williams, R.B. 2000. *The South Asian Religious Diaspora in Britain, Canada, and the United States*: University of New York Press.
- De Tassy, G. 1997. *Muslim Festivals in India and other essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Ebaugh, H.R. and Chafetz, J.S. 2002. *Religion across borders: transnational immigrant networks*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Ernst, C.W. and Lawrence, B. 2002. *Sûfî Martyrs of Love: The Chishti Order in South Asia and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan.
- Finney, H.C. 1991. "American Zen's Japan Connection," *Sociological Analysis* 52: 379-396.
- Fludernik, M. 2003. "The Diasporic Imaginary: Postcolonial Reconfigurations in the Context of Multiculturalism" Fludernik, M. (ed.) *Diaspora and Multiculturalism: Common Traditions and New Developments*. Amsterdam: Rodopi.
- Friedlander, I. 1975. *Whirling Dervishes*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Frishkopf, M. 2001. "Changing modalities in the globalization of Islamic saint veneration and mysticism: Sidi Ibrahim al-Dasuqi, Shaykh muhammad 'Uthman al-Burhani, and their Sûfî Orders (Part 2)," *Religious Studies and Theology* 20: 37-67.
- Genn, C.A. 2004. *Exploration and Analysis of the Origins, Nature and Development of the Sûfî Movement in Australia*. PhD Thesis. School of History, Philosophy, Religion and Classics. Brisbane: University of Queensland.
- Genn, C.A. 2006. "The Development of a Western Sûfism" Howell, J.D. and Van Bruinessen, M. (eds.) *Sûfism and the 'Modern' in Islam*. London: I.B. Tauris.
- Hammer, O. 2004. "Sûfism for Westerners" Westerlund, D. (ed.) *Sûfism in Europe and North America*. London and New York: RoutledgeCurzon.
- Hermansen, M. 2004. "What's American about American Sûfî Movements?" Westerlund, D. (ed.) *Sûfism in Europe and North America*. London and New York: RoutledgeCurzon.
- Howell, J.D. 2001. "Sûfism and the Indonesian Islamic Revival," *Journal of Asian Studies* 60: 701-729.
- Jacobsen, K.A. and Kumar, P.P. 2004. *South Asians in the diaspora: histories and religious traditions*. Leiden: Brill.
- Khan, I. 1963. *The Unity of Religious Ideals*. London: Barrie and Jenkins. 11
- Khan, I. 1973. *The Smiling Forehead: Selected Writings of Hazrat Inayat Khan*. San Francisco: The Rainbridge.
- Khan, I. 1979. *Spiritual Liberty*. Katwijk: Servire.

- Kurien, P. 2001. "Religion, ethnicity and politics: Hindu and Muslim immigrants in the United States," *Ethnic and Racial Studies* 24: 263-293.
- Melton, J.G. 1986. *Encyclopedic Handbook of Cults in America*. New York & London: Garland Publishing.
- Metcalf, B.D. and Metcalf, T.R. 2002. *A Concise History of India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rawlinson, A. 1997. *The Book of Enlightened Masters: Western Teachers in Eastern Traditions*. Chicago: Open Court.
- Rothstein, M. 1996. "Patterns of Diffusion and Religious Globalization: An Empirical Survey of New Religious Movements," *Temenos* 3: 195-220.
- Vertovec, S. 2000. *The Hindu Diaspora*. London: Routledge.
- Warner, S.R. and Wittner, J.G. 1998. *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration*. Philadelphia: Temple University Press.
- Werbner, P. 1996. "Stamping the Earth with the Name of Allah: Zikr and the Sacralizing of Space among British Muslims" Metcalf, B.D. (ed.) *Making Muslim Space in North America and Europe*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Werbner, P. 2003. *Pilgrims of Love: The Anthropology of a Global Sûfi Cult*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.